

Modernitate după modernitate*

Marin Dinu

Profesor universitar doctor
Academia de Studii Economice, București

Rezumat. *O strategie pentru cea de-a doua modernizare ridică, dincolo de obiective, o serie de responsabilități epistemice. Se știe că modernizarea pornită din Iluminism a avut, între altele, pretenția că este un proiect care se autolegitimează. Rațiunile sale profunde sunt singurele care o justifică. Autocentrarea referențială s-a dovedit cea care a făcut posibilă o practică a noului. Modernizarea având drept funcție renunțarea la mit – adică o formulă eliminatorie pentru trecut – și fixarea în oportunitatea și potențialitatea prezentului, părea că închide o problemă insolubilă, dar extrem de preocupantă, a propensiunii spre utopie, a evadării riscate în viitor. Tradiționalizarea noului constituie un suport pentru îndrăzneala de a sparge captivitatea clipei.*

Modernizarea devine experiența de combinare a noului care creează, în acest fel, succesiune de prezenturi. Viitorul nu mai este rezultatul fanteziei, ci expresia directă a capacității unui sistem de a combina noul. Viitorul este, astfel, o opțiune pentru un model sau altul de prezent, cel mai adesea testat undeva. Într-un fel nonmetafizic, viitorul poate fi văzut, pipăit, încercat, trăit prin simpla deplasare teritorială. Sensul evoluției s-a detemporalizat luând forma spațiului concomitent, paralel, enclavizat, vecin etc. Totul este să fim în tendință, să evoluăm în context.

Globalizarea definește contextul, iar conceperea ei ca proiectul celei de-a doua modernități ne arată tendințele. Problema este cum înțelegem contextul pentru a găsi sensul tendinței. Adică încercăm sensul cu valorile primei modernități sau va trebui să ne raportăm la valorile altei modernități? De ce trebuie să ne îndepărtăm de semnificațiile proceselor care au compus prima modernitate? Cum ne raportăm la conținutul noului context în care se desfășoară tendințele structurante ale lumii de azi? Care este cheia înțelegerii, deopotrivă, a contextului și a tendințelor?

Cuvinte-cheie: schimbarea paradigmei; valori difuze; model explicativ; principiu ordonator: era globală.

REL: 10 J, 19 H, 20 B, 20 F

Tema aleasă face parte dintre cele destinate să ne ajute să înțelegem ce se întâmplă în jurul nostru.

Trebuie să observăm că în ultimele decenii pare să se fi produs ceva care nu ne-a lăsat prea mult răgaz să înțelegem ceea ce este cel mai important: ce se întâmplă cu noi, cu fiecare în parte și cu toți, împreună.

Schimbarea – ca formă a existenței la cumpăna dintre milenii – a devenit atât de concretă încât ne-a tratat și pe noi, ființele umane, în mod obișnuit ca obiecte.

Nu putem, bunăoară, să excludem sentimentul că suntem cuprinși într-un proiect pe care nu-l controlăm. Este un proiect pe care-l receptăm cu neliniște atât în plan

* Ideile acestui articol au fost prezentate în cadrul Simpozionului Internațional „Economie, Societate, Civilizație”, iulie 2007, sub titlul „Globalizarea ca proiect de modernitate”.

personal, cât mai ales în ceea ce am fost obișnuiți să considerăm destinul nostru identitar.

De ce acest lucru? Este simplu de spus: ne aflăm într-un proiect pe care nu-l cunoaștem, despre care avem idei vagi, difuze sau confuze (sau nu avem deloc) și pe care, astfel, nu-l înțelegem.

Aș vrea să spun de la început că încerc să nu exagerez. De felul meu sunt un tip ce optez pentru prudență, aleg calea de mijloc, ocolesc excesele. Dar nu pot să nu observ că proiectele difuze ne-au marcat, nouă, românilor, viețile cel puțin din 1937.

Dacă n-am reușit să facem în plan personal ceva consistent – fie împotriva acestor proiecte, fie în favoarea lor – este greu să nu constatăm că aceste proiecte difuze au creat dependențe, au croit culoare sau tuneluri din care am găsit greu soluția de ieșire.

De fiecare dată reacția publică a însemnat ceva: să recuperăm trecutul. Gâlceava asupra trecutului este cea care nu a dat consistență niciunui proiect, fie el inventat de noi, fie exportat aici din alte părți ale lumii. Așa se face că mai degrabă trecerea noastră prin istorie a fost interpretată ca eșuare în proiect: a proiectelor întoarse cu fața spre trecut. Desele schimbări de direcție arată că nu am putut conveni care ar fi direcția, desele schimbări radicale de regim au fost consecința neclarității direcției. În fapt, din 1937 noi am reușit contraperformanța de a nu ne situa pe direcție, iar din 1988-1989 de a aproxima cu dificultate direcția. Nu mă refer la fenomenologia politicului, ci la ceea ce studenții numesc a fi „trendy”, a da dovada publică a opțiunii pentru bătaia pentru tendință.

Ce constatăm astăzi? 1) am recuperat puțin din proiectul de modernitate derivat atât din valorile Iluminismului, cât și din efectele revoluțiilor industriale și din consecințele revoluțiilor naționale declanșate în Europa din secolul al XVII-lea și 2) am ezitat deja de două decenii în a ne face propria proiecție în legătură cu noul val de modernitate declanșat în lume.

Practic, ne aflăm într-o stare intermediară, definită de neîmplinirile specifice unei configurații a civilizației în ultimele două-trei secole și de confuziile în legătură cu datele procesului recent de reconfigurare a civilizației.

Dacă ar fi să definim un proiect de modernitate compatibil cu ceea ce se întâmplă în lume, am putea spune în variantă strategică (Dinu, 2007) că: statutul în care ne regăsim este de periferie, că sensul unui proiect definibil ar fi ieșirea din periferie, mijlocul de accesat este bătaia pentru tendință.

Dar cum putem aborda arhitectura internă a proiectului? Sunt două modalități: 1) să percepem aliniamentele esențiale ale cunoașterii; 2) să constituim modelul explicativ a ceea ce se întâmplă cu noi și cu lumea în care trăim.

În legătură cu configurarea cadrului referențial

Contextul referențial care dă semnificația eforturilor noastre de învățare este definit cumulativ de viziunile teoretice ale Iluminismului, de străpungerile materiale ale revoluțiilor industriale și de consecințele instituționale ale revoluțiilor naționale.

Ce ne-a învățat Iluminismul?

a) Să îmbunătățim condiția umană – ansamblul de convenții în interiorul căruia avem reprezentarea în legătură cu împlinirea aspirațiilor și așteptărilor.

Aceasta înseamnă cucerirea naturii, transformarea ei în camera de consumabile a omenirii. Ultima fază: epuizarea naturii și substituirea ei cu natura virtuală. Artificialul, inclusiv în ceea ce-l privește pe om, este cauza ultimă, nu doar absurdă, ci apocaliptică.

b) Să secularizăm gândirea și, drept consecință, să raționalizăm valorile și motivațiile, să aranjăm evoluția vieții după principiul randamental, triumf al materialismului, să ne intereseze utilitarismul gesturilor și trăirilor, să aumanizăm regulile, să economicizăm societatea, economia de piață să devină societate de piață, ființarea să fie o consecință a structurii materiale și o funcție a mecanismului.

Astfel iluzia ieșirii din constrângerile vieții este generată de supremația progresului tehnic și acumularea de avere materială, știința este putere, iar puterea se testează prin distrugerea vieții naturale și ambiția de a crea viață înlocuitoare inclusiv prin clonare.

Iluminismul ne-a hipnotizat să vedem Universul ca pe un ceasornic – noi, oamenii, fiind o rotiță neperformantă dacă nu ne lepădăm de sentimente. Ne-a condus să concepem viața ca o luptă, ca un test hobbesian al adversității ireconciliabile dintre părți, ca o concurență din care câștigă invariabil 1-2% dintre noi.

Dependența a devenit regula ierarhică, lumea se ordonează centripetic, periferia crește, iar centrul se condensează – tulburând sensul evoluției. Hegemonia luminată își construiește cetatea corectitudinii politice.

c) Nu încapă îndoială că proiectul Iluminismului a fost unul progresist, ne-a scos din lunga noapte a controlului inchiștorial al gândirii.

Ruptura produsă de Iluminism pe calea emancipării omului a fost radicală, a împins tendințele către extremă, omul a văzut posibilitatea de a lua locul Creatorului, omorându-l chiar pe Dumnezeu. Iluminismul ne-a eliberat de condiția de a fi morali din frică față de Divinitate și ne-a dat libertatea de a alege să fim fie amoral, fie imoral față de semenii.

d) Iluminismul, însă, a oferit, prin progres generalizat, soluția fără de sfârșit a fugii neîntrerupte înainte, fără răgaz, în care voința de putere a avut nevoie să consume voința de viață, omenirea exhibându-și propensiunea spre autodistrugere.

Iluminismul ne-a dat știința, iar noi am raționalizat cu ea sentimentele. Relativismul moral și relativismul social au inventat știința materialismului dialectic și istoric, au legitimat ideea progresului preformat al societății și au ambiționat să creeze mereu un om nou (Habermas, 2000).

Ce ne-au adus revoluțiile industriale?

- multiplicarea puterii prin mașină, înainte de toate a puterii în lupta contra naturii, inclusiv a naturii umane.
- posibilitatea construirii universului artificial, creând noi grade de libertate naturii umane, provocând constricții, chiar extincții ale naturalului.
- după așteptarea hōlderliană că acolo unde crește pericolul crește și ceea ce salvează, s-a deschis o breșă în evoluție reprezentată de revoluționarea viziunii asupra progresului prin consumul de resurse specific societății cunoașterii.
- întemeierea coerentă a ideii de societate a cunoașterii închide cercul vicios al materialismului revoluțiilor industriale, anunțând un traseu al reîntemeierii relațiilor vitale dintre natura-mamă și natura umană, omul gășind în el resursele de împlinire fără să distrugă mediul ambiant.

Ce ne-au adus revoluțiile naționale?

- instrumentalizarea gestiunii puterii în varianta statului-națiune pentru distribuția drepturilor și responsabilităților;
- suportul logistic al confruntării pentru dominație externă, cu forma sa violentă a războiului mecanizat, și pentru dominație internă, prin apel la războiul civil sau la lupta de clasă;
- inventarea culturii dependenței în formula nevoii de suveranitate națională, prescrierea sensului cetățeniei în reperiile simbolurilor geografice ale statului-națiune, manipularea drepturilor fundamentale după preeminența semnificațiilor unor valori ca interes național, apărare față de un dușman extern, solidaritate cu liderul etc.;
- un regim internațional în care instituțiile guvernării sunt marcate de adversitate motivată prin formule gen „rațiune de stat”, „echilibrul puterilor”, „concertul mondial” (Nye, 2005);

- consecința adversității în configurarea regimului internațional îl reprezintă sistemul ierarhic, al lumii unipolare, cap de linie al unei evoluții nu lipsite de îngrijorare.

Îată un cadru în reperiile căruia înțelegem lumea și ar trebui să înțelegem ce se întâmplă cu noi.

Ce înseamnă să ieșim din constrângerile acestui cadru?

Practic să forțăm ieșirea din valorile modernității apărute ca aliniamente ale Iluminismului, revoluțiilor industriale și revoluțiilor naționale. Cum? Este provocarea la care răspunde analiza de față.

Faptul că încă nu ne-am clarificat cu evoluțiile modernității, dar, simțind schimbarea, am optat pentru soluții difuze. Astăzi vorbim de postmodernism. Încercăm să ne explicăm multe lucruri ca fiind de o consistență regresivă cu modelul. Vorbim de postcomunism, chiar de postcapitalism, de postnațional.

În legătură cu configurația lumii

Nu diferit stau lucrurile cu conceptul de globalizare. Distingem diferite zone de confuzie:

- de natură funcționalistă – între viziunea ierarhică, de tip imperial/hegemonic și viziunea democratizării regimului internațional (Brzezinski, 2005)
- de natura realismului politic – între viziunea statu-quo-ului unipolarității și viziunea de tip policentric, ca efect al integrării regionale (Fukuyama, 2006)
- de natură ideologică – între mondializare/mondialism și globalizare/globalism (Todd, 2003)
- de natură evoluționistă – între viziunea internațională/suprastatală și viziunea postnațională/globală (Harvey, 2004)
- de natură deterministă – globalizarea fiind expresie a progresului tehnic, creșterii interdependențelor etc. (Friedman, 2007).

Sursa confuziilor rezidă și în opțiunea exclusivistă pentru o perspectivă, toate celelalte fiind eliminate. Caracterul fragmentar al viziunii creează confuzie.

Așa cum s-a conturat în literatură, globalizarea acoperă sensuri alternative:

a) ca o consecință a interdependențelor crescând între țări pe fondul liberalizării comerțului internațional și al internaționalizării piețelor centrate pe ideile, între alții, ale lui Krugman (1996) privind funcționarea economiei internaționale;

b) ca expresie a triumfului absolut al liberalismului, imaginat în jurul ideii lui Fukuyama (1994) privind „sfârșitul istoriei” – Conceptul TINA (There is no Alternative);

c) ca o soluție a gestiunii instituționale a distribuției puterii, văzută ca acces la resurse, ce presupune reforma instituțiilor Bretton Woods și ale ONU, idei promovate cu insistență de J. Stiglitz (2005);

d) ca formulă de sinteză care include procesele emergente postcomuniste și postcapitaliste, structurată în jurul ideilor lui Wallerstein (2005) privind sistemul mondial (TIA – There is Alternative).

Varianta configurării alternative a sensului globalizării rezidă în două mișcări, deopotrivă de idei și de militanți:

1) cea aglutinată în jurul viziunilor promovate de Forumul Economic Mondial, numită și „coaliția capitalului”

2) cea care s-a înfiripat în contextul reacțiilor ce au culminat cu organizarea Forumului Social Mondial, numită „coaliția cetățenilor” (Monbiot, 2005).

Mai ales aceste ultime perspective sunt vizibil, la scenă deschisă, conflictuale. Una o percepe pe cealaltă ca fiind agresivă.

Caracterul difuz, poate în unele privințe chiar confuz, al conceptului de globalizare se justifică prin fenomenologia conflictului; explicația însă trebuie găsită. Este, de altfel, și ceea ce propun în continuare.

Trebuie să precizez că starea de confuzie este corespondența unei situații sugerate anterior, aceea a captivității în sfera de semnificații și de repere raționale ale sistemului de valori specifice modernității iluministe și civilizației industriale.

Astăzi ne aflăm în coada de cometă constituită din dezagregările valorilor iluministe, adică în intervalul valorilor intermediare ale postmodernismului (Lyotard, 2003), valori de natură decadentă, în felul sugerat de metaforele amurgului și universului crepuscular, atât de bine analizate de Nietzsche (vezi analizele disponibile pe www.dinumarin.ro).

Coliziunea semnificațiilor dintre valorile moderne și valorile postmoderne înseamnă, pe de o parte, preeminența inertială a semnificației valorilor iluministe, a paradigmatelor care au creat reflexe culturale condiționate – să spunem așa – prin școală și, pe de altă parte, atașarea progresivă a semnificațiilor la o altă paradigmă tutelară, situată dincolo de intervalul tranzitiv al postmodernismului.

Cel mai bine a reușit un fel de tăietură epistemologică în această privință Ulrich Beck (2003), care a vorbit de conflictul valorilor primei modernități – cea iluministă – și a celei de-a doua modernități – cea a globalizării, a cărei manifestare se produce după epuizarea coadei de cometă a modernismului, care este postmodernismul.

Starea în care ne aflăm: suntem în pasajul – cu mulți curenți turbionari în cunoaștere – dintre prima modernitate și cea de-a doua modernitate.

Practic, suntem foarte aproape de o falie în istorie – ca experiență de cunoaștere – cea care desparte istoria în Era Preglobală și Era Globală (Dinu, 2006).

Ce dă coerență și plauzibilitate acestei viziuni? Principiul ordonator, adică acea expresie – de tip metaforic sau narativ – care pare să legitimizeze fenomenologia evoluției lumii. Evident că principiul este rațional, dar suficient de relevant ca să explice și iraționalul.

Obsesia pentru un principiu ordonator este dintotdeauna, de la principiul divin (al demiurgului) la principiul evoluționist (al selecției naturale), ca și al progresului (preeminența tehnicii, a forțelor de producție) și până la principiul forțelor fizice (al atracției universale etc.), al determinismului (înlănțuirea cauza-efect), al autocreației (sistemele vii) ș.a.m.d.

În științele sociale obsesia nu diferă. Economia s-a centrat ca știință în jurul principiului concurenței, sociologia în jurul conflictului de interese (cu lupta de clasă ca vârf), antropologia în jurul ideii de structură, politologia în jurul ideii de reprezentare ierarhică.

Ce asigură unitatea, la nivelul semnificațiilor, Erei Preglobale? Principiul ordonator al adversității. Lumea luată ca întreg este imaginată ca fiind compusă din părți aflate în raporturi de adversitate. Adversitatea explică înclinația pentru război, cucerire, dominare etc., dar și concurența, exclusivismul, polarizarea, ierarhia, castele. O parte (stat, domeniu) are tendința de a controla altă parte, și tot așa, imperiile fiind un rezultat semnificativ al adversității. Internaționalele au fost expresii ale reconfigurării părților pe criterii neteritoriale pentru a genera adversitate.

Principiul adversității este polarizant atât la nivelul lumii ca întreg (Nord-Sud, Vest-Est sau între rase, culturi etc.), dar și la nivelul părților, în interiorul statelor (polarizare a claselor, bogați-săraci, putere-opoziție, stat-cetățean, elite-mase).

Ca să ieșim din această situație a polarizărilor conflictuale, fie ele și sublimite (echilibrul puterilor adverse, statul bunăstării, puterea consensuală etc.), există o singură posibilitate: să se schimbe principiul ordonator.

Evident că ne aflăm în planul dorințelor, cu puternice propensiuni spre opțiunile utopice. Adică forțăm realitatea, în sensul că forțăm cunoașterea și puterea omului de a uza de ea. Nu este o surpriză să se spună că schimbarea principiului ordonator este o imposibilitate naturală; e ca și când am crea o altă natură – inclusiv altă natură umană – diferită de cea de până acum.

În realitate este vorba de uitare. Ce uităm? Uităm că situația în care ne aflăm ține de o stare de fapt creată de evoluția rebelă a naturii umane, ca a doua natură,

contrapusă naturii în general. Natura umană este în bună măsură obișnuită de a înțelege ce se întâmplă în baza unor ipoteze, concepte, cunoștințe luate drept plauzibile sau chiar acreditate ca adevăr.

Fixarea naturii umane în acele repere ne oferă suportul arhimedic de înțelegere a lumii, a naturii. Acum reperele de înțelegere sunt fixate de iluminism, cele acționale de industrialism. Tiparele cunoașterii sunt în funcțiune în mintea noastră. Ele fac să se vadă acele semnificații întipărite în memorie. Suntem obligați să vedem prin lentilele paradigmei iluministe. Lumea capătă imagine doar în baza principiului adversității. Lumea a fost organizată să ofere cadrul specific de manifestare a adversității. Consecința ultimă a acestei situații este că schimbarea formelor de organizare a lumii fără să se schimbe principiul ordonator generează confuzie epistemologică: este în fapt o operație lipsită de consistență logică, este o prestidigitatie reformistă.

În ce situație ne aflăm? O parte controlează întregul. Este expresia absolută a manifestării principiului adversității.

Ce înseamnă, bunăoară, în situația în care ne aflăm, să reformăm instituțiile financiare internaționale și pe cele din sistemul ONU, ca structură a guvernării globale? Să confirmăm situația în care o parte controlează toate celelalte părți? Și ultima întrebare: Această stare să fie numită globalizare?

Orice răspuns afirmativ nu are substrat epistemologic, nu este plauzibil pentru că nu reflectă o realitate profundă, cu o esență specifică. Un limbaj nou ascunde un adevăr vechi. Adică, nu s-a schimbat principiul ordonator pentru a legitima și limbajul nou, și realitatea nouă. Nu avem lentilele noii paradigme.

Ce constatăm? Astăzi vorbim de globalizare ca o nouă formulă de organizare a lumii. În realitate aplicăm sensul unui nou concept stării nemodificate a lumii. Corect este să spunem că asimilăm o modificare excepțională în manifestarea principiului ordonator al adversității – adică manifestarea la limită a sa – cu globalizarea. Această stare o putem numi – simplu și semnificativ – americanizare (cu variațiile în jurul hegemonismului) (Dinu, 2006). Logic, omenirea nu a ieșit din Era Preglobală – ca spațiu al manifestării principiului ordonator al adversității.

Ne aflăm în zona intermediară a conceptelor difuze definite de postmodernism – coada de cometă a modernismului – și departe de a doua modernitate.

Noua modernitate are avanposturi de semnificații care aproximează sensul globalizării, cel mai avansat fiind proiectul integrativ al Uniunii Europene (Rifkin, 2006).

Distorsiunile de semnificații ale stărilor lumi se datorează partizanatelor consolidate cultural –

chiar ideologic – pentru paradigma iluministă și pentru performanțele Erei Preglobale.

Insinuarea cu succes a distorsiunilor la nivelul cunoașterii comune se explică prin faptul că universul cunoașterii este constituit în jurul paradigmei Erei Preglobale. Tiparul cultural creează și comodități specifice din care ieșim greu, iar ieșirea o percepem ca pe o apocalipsă.

Ce tip de sugestie ne propun străpungerile sau aproximările formale ale Erei Globale?

1. Rezolvarea problemelor acumulate în Era Preglobală, de genul sărăciei, subdezvoltării, poluării, polarizării etc. nu poate fi făcută fără schimbarea principiului ordonator.

2. Evoluția lumii este un proces de învățare, de cunoaștere, iar schimbarea vizează înțelegere naturii umane ca univers structurant de valori.

Evoluția lumii este în fapt marcată de schimbarea contextului definitoriu al naturii umane și de tiparul cultural care are atașat un model explicativ internalizat prin educație.

3. Semnificațiile ideii de schimbare nu trebuie să contrazică esența naturii umane și nu trebuie să o contrapună pe aceasta naturii în general.

Principiul adversității nu sprijină reconcilierea sensurilor naturii umane cu cele ale naturii.

4. Principiul armonic al competiției/cooperării ar putea fi noul principiu ordonator al Erei Globale. În esență acesta semnifică: înclinația naturii umane spre performanță asumată și confirmată și reinsertia ei în ansamblul global al naturii unde autoorganizarea este în rețea mereu deschisă spre echilibru.

Jocurile colective ne oferă sugestia modelului: disputa reluată a performanței, reguli minime, arbitru imparțial, participare.

Concluzia? Globalizarea nu există cu adevărat, ci este difuză, fie prin expresii conotative de genul globalității (ca probleme comune și grave ale planetei) sau de genul globalismului (ca formulă de gestiune a puterii în variantă imperială/hegemonică), fie prin aproximări ale globalizării (de genul integrării europene).

Globalizarea va fi realitate doar ca expresie de gestiune a puterilor globale în baza principiului armonic al competiției/cooperării. Globalizarea se referă și are sens doar în legătură cu ideea de ordine a lumii și implică soluția instituțională a guvernării globale. Orice atribuire unei entități reale sau teoretice a calificativelor globalizare/global/globală trebuie să fie congruentă logic cu semnificațiile și fenomenologia principiului armonic al competiției/cooperării.

În legătură cu configurarea proiectului

1. Dificultatea operațională a oricărui model referențial de natură paradigmatică este evidentă. Pentru a face trecerea de la orizontul de semnificații conceptuale la structurarea evoluțiilor după pattern-ul său, orice model are nevoie de un stagiu în bucla învățării. Pentru a deveni realitate modelul teoretic are o singură alternativă: să inculce valorile sale în mintea oamenilor. Când ajunge să genereze reprezentări congruente cu logica sa, să motiveze gesturi și comportamente de acceptanță și, în cele din urmă, să intre în reflexele condiționate ale elitei decidente, se poate vorbi de substanțializarea sa.

Pare un proiect de inginerie socială, dar în esență urmează scenariul croit de proiectul luminilor, responsabil de prima modernitate, cea în care evoluăm acum. Dacă acest mod de a provoca dezvoltarea și modernizarea seamănă cu ingineria socială, atunci omenirea nu are altă posibilitate la îndemână. Rezervele nu sunt, evident, față de metodă, ci față de faptul că noul proiect aruncă la coșul istoriei obișnuințele cu vechiul proiect și cu aranjamentele arhitecturale ale puterii, mai ales ale accesului la puterile eliberate de raționalitatea primei modernități.

Noul proiect de modernitate reprezentat de globalizare se definește prin raportare critică la proiectul anterior. Într-un fel subtil el nu se arată ca un proiect antiiluminism, ci unul pentru ieșirea din consecințele epuizante ale Iluminismului, născute din fundamentalismul rațiunii, din intoleranța față de explicațiile nonraționale. Amprenta culturală, epistemică și economică a Iluminismului a însemnat o străpungere, pe calea raționalității, relativismului și materialismului, a limitelor naturii umane. Din păcate a contat mai mult febrilitatea înaintării decât consolidarea infrastructurii care să ofere siguranța înaintării, să-i minimizeze riscurile. Prin revoluțiile industriale și naționale s-au pus bazele unui sistem eficient de gestionare a puterilor – naturale, economice, științifice, politice, militare etc. –, dar cu insuficiente legături inverse, de autocontrol și autoreglare a înaintării.

2. Consecințele metodologice ale Iluminismului se revarsă și asupra înțelegerii globalizării și asupra poziționării acționale a actorilor în proiectul ei de modernitate. În mod dramatic, globalizarea este forțată să intre în patul procustian al paradigmei iluministe, falsificându-i sensurile.

Semnificațiile globalizării sunt străjuite – cum am văzut – la extreme de viziunea lui Fukuyama privind triumful absolut al liberalismului care marchează „sfârșitul istoriei” (Fukuyama, 1994) și de viziunea lui

Wallerstein care exprimă asumția că liberalismul a intrat în disoluție (Wallerstein, 2005). Adică centrifuga istoriei împrăștie, în primul caz, un model unic, cu apodictica *there is not other alternative* (TINA) și, în al doilea caz, anunță o reconfigurare radicală a ordinii, de natură restrictivă, după formula „nici, nici”, un fel de resuscitare în regim de necesitate a mai vechii inspirații reprezentate de teoria convergenței sistemelor în maniera lui Duverger. „Liberalismul biruitor”, însă, a fost repede acoperit de extensia absolută a radiațiilor globale ale sistemului unipolar de gestiune a puterilor lumii, în timp ce așteptatul deces al liberalismului a lăsat loc liber retroproiecțiilor falimentare, utopiilor reîncărcate sau fantezistelor supradeterminări ale suveranităților naționale. Între aceste borne limitatoare se înghesuie, în fapt, construcții după regula combinării procentuale a celor două teorii. Rezultatele sunt metisări ținute în viață cu energizante ideologice, de la cele obsedate de teologia centrată pe consecințele revoluției științifico-tehnice din domeniul comunicațiilor (un fel de noi Utopii care pun la un loc preeminența cauzei materiale cu raționalizarea cunoașterii), trecând prin cele croite pe principiul interdependenței crescânde (un mix utopic dintre determinismul diamat și progresul scientist) și până la cele motivate pe rațiuni conjuncturale de sorginte geostrategică sau lustruite de suficiență prin ceremonii de convertire formală la ritualul limbajului corect (aranjamente aleatorii de concepte transcendente și experiențe de viață). Mozaicul pare dens, deși inovarea socială este vidată de efectivizarea formulei autoritariste a superputerii care sunt SUA, americanizarea, ca desemnare a valorilor specifice, înlocuind, pur și simplu, ca formă și în conținut globalizarea (Dinu, 2004).

Prin forța lucrurilor se dovedește real un singur model, cel ce dezvoltă practici, celelalte modele fiind încercări de replică postfactum, de regulă sub formula ereziilor ce se epuizează din lipsă de forță interioară.

Expresivitatea și infailibilitatea modelului american de gestionare a puterilor globale, armat de visul american, intră în coliziune nu cu modelele de ordine contrafăcute cu uneltele utopiilor – în fapt acestea au misiunea fluturilor care zboară în jurul lămpii –, ci cu un alt model, croit pe temelii pragmatice, în care globalizarea se dovedește un exercițiu de testare a conjecturilor aparținând unei lumi europene scăpate de controlul îngerilor (Rifkin, 2006).

3. Starea conceptuală a globalizării este nu doar incipientă (chiar inocentă!), ci, cum am constatat, și confuză. De la invocarea aproape religioasă a termenului și până la ambițioasele proiecte de sinteză teoretică,

consistența epistemologică a globalizării rămâne un obiectiv ratat. El nu poate, în definitiv, fi atins în reperele paradigmatică ale Iluminismului.

Relevanța epistemică a conceptului de globalizare se întemeiază pe:

a) Teoretizarea funcționalizării poziției hegemonice într-un sistem internațional unipolar, cu aliniamente ideologice neoconservatoare de tip radical, centrate pe controlul discreționar al puterilor globale economice, politice, militare, culturale etc. Este formula compatibilă cu viziunile ierarhice ale primei modernități și se pliază pe rigorile exersate în Era Preglobală;

b) Tendința de a restructura regimul și relațiile internaționale, după depășirea modelului bipolar al confruntării globale, prin instituirea valorilor democrației în gestionarea globală a puterilor. Aceasta este calea care anunță intrarea în Era Globală.

În fapt, globalizarea cunoaște în prima situație starea relansată a imperialismului, ceea ce o trimite într-o clasă de procese în care structura lumii a evoluat pe principiul adversității (fixat în pattern-ul Iluminist), iar în a doua situație globalizarea chiar trebuie definită ca proces novator pus în mișcare de un alt principiu, cel al competiției cooperative.

Chiar dacă în limbajul analizelor nivelarea de sens pare un adevăr, în profunzime se produc numeroase și consistente reacții de delimitare, mai ales pentru recuperarea sensului real al procesului de globalizare.

Presiunea mediatică exercitată prin logica viziunii hegemonice decontează majoritatea percepțiilor publice în profitul său. Nici nu ar putea fi altcumva atâta vreme cât exercițiul adversității se reproduce drept așteptare legitimă a părții pentru care agenda câștigătoare stă în ordinea unipolară.

Controlul puterilor lumii de azi înseamnă inevitabil și controlul dicționarului globalizării.

Ingredientul reprezentat de corectitudinea politică pare natural pentru o ordine în care regula este imperială fără demonstrație. Botezul realității devine consecința unei reguli inflexibile ce ordonează totul în spectrul de semnificații adiacent interesului de putere suficientă sieși.

Problema funcționalității se pune însă și în termeni de timp. Durata nu poate sfida limita logicii. Formula unipolară este o extensie a cărei reușită se explică doar prin complicarea alternativei în itele prudenței. Când se spune că actuala formulă de ordine a lumii este consecința ultimă a principiului adversității (Brezinski, 2000) nu este doar o formulă critică, în fapt constatativă a unei evoluții implacabile, ci și o expresie a inevitabilității sfârșitului „istoriei în prelungire”. Sfârșitul paradigmei iluministe survine natural, chiar dacă tulbură ritul nașterii altei paradigme.

În încheiere, odată cu mulțumiri pentru atenție, trebuie să vă spun ce idee reprezintă eu: globalizarea nu este ceea ce știm cu toții că este. Ea va fi doar după ce se va fi realizat înțelegerea noastră comună.

Bibliografie

- Beck, U. (2003). *Ce este globalizarea. Erori ale globalismului – răspunsuri la globalizare*, Editura Trei, București
- Brzezinski, Z. (2000). *Marea tablă de șah. Supremația americană și imperatiile sale geostrategice*, Editura Univers Enciclopedic, București
- Brzezinski, Z. (2005). *Marea dilemă. A domina sau a conduce*, Editura Scripta, București
- Dinu, M. (2004). *Globalizarea și aproximările ei*, Editura Economică, București
- Dinu, M., „Globalizarea. Modelul explicativ”, revista *Economie Teoretică și Aplicată*, Seria Sinteze, București, 2006, text disponibil pe www.dinumarin.ro
- Dinu, M. (2007). „Viziunea contextului și modernizarea ultimativă”, în volumul I, „Integrarea României în Uniunea Europeană. Oportunități și provocări”, supliment al revistei *Economie Teoretică și Aplicată*, 27 aprilie 2007
- Friedman, Th. L. (2007). *Pământul este plat. Scurta istorie a secolului XX*, Editura Polirom, Iași
- Fukuyama, Fr. (1994). *Sfârșitul istoriei și ultimul om*, Editura Paideia, București
- Fukuyama, Fr. (2006). *America la răscruce. Democrația, puterea și moștenirea neoconservatoare*, Editura Antet, București
- Habermas, J. (2000). *Discursul filosofic al modernității. 12 prelegeri*, Editura All Educational, București

- Harvey, D. (2004). *Noul imperialism*, Editura All, București
- Krugman, P. (1996). *Pop internaționalism*, MIT Press, Cambridge
- Lyotard, J.-Fr. (2003). *Condiția postmodernă*, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca
- Monbiot, G. (2005). *Era consensului. Manifest pentru o nouă ordine mondială*, Editura Antet, București
- Nye, J. S. Jr. (2005). *Descifrarea conflictelor internaționale. Teorie și istorie*, Editura Antet, București
- Rifkin, J. (2006). *Visul European. Despre cum, pe tăcute, Europa va pune în umbră „visul american”*, Editura Polirom, Iași
- Stiglitz, J. (2005). *Globalizarea. Speranțe și deziluzii*, Editura Economică, București
- Todd, E. (2003). *Sfârșitul imperiului. Eseu despre descompunerea sistemului american*, Editura Albatros, București
- Wallerstein, I. (2005). *Declinul puterii americane. Statele Unite într-o lume haotică*, Editura Incitatus, București